

1 SHRNU TÍ

Vývoj světové konjunktury byl pro stabilitu finančního sektoru příznivý

Vývoj světové konjunktury byl v posledních čtvrtletích pro českou ekonomiku a stabilitu finančního sektoru příznivý. Ekonomické oživení bylo i přes rozdíly mezi zeměmi v souhrnu silnější, než se očekávalo. K tahounům světové konjunktury patřily zejména Spojené státy a také hlavní asijské ekonomiky. Relativně vysokého růstu dosahovaly nejbližší sousední nové členské země EU. Oživení v eurozóně bylo pomalejší. I v západní Evropě se postupně však vytvářely předpoklady pro obnovený ekonomický růst. Rizika pro finanční sektor postupně klesala.

Růstový optimismus se odrazil na finančních trzích

Tento vývoj se odrazil na světových finančních trzích. Optimistický výhled světové ekonomiky se promítl do zúžení spreadů mezi podnikovými a vládními dluhopisy. Ceny akcií se po výrazném růstu v roce 2003 a začátkem roku 2004 drží na relativně vysoké úrovni.

Rizikem je nerovnovážený vývoj americké ekonomiky

Ve světové ekonomice současně přetrvávají některé nerovnováhy a problémy, jež mohou představovat rizika pro střednědobě udržitelný ekonomický růst a pro stabilitu finančních trhů. Rizikem zůstává především vnitřní a vnější nerovnováha americké ekonomiky. Náhlá nevládnutá korekce těchto nerovnováh by mohla vést k výraznějšímu zpomalení amerického ekonomického růstu, výkyvu kurzu dolaru a k rozkolísání světových finančních trhů. To by ve svém souhrnu mohlo nepříznivě ovlivnit světový ekonomický růst.

Přetrvávají strukturální problémy evropské ekonomiky

Tvrdé přistání americké ekonomiky by mohlo rovněž zřetelněji obnažit přetrvávající strukturální problémy evropské ekonomiky, zvláště pokud by současně došlo k dalšímu výraznějšímu oslabení dolaru. I přes velký důraz kladený v EU na lisabonský proces, který by měl oživit evropskou ekonomiku, jsou teprve v poslední době a pouze v některých zemích iniciovány ekonomické reformy, které by měly zvýšit výkonnost a přizpůsobivost evropské ekonomiky.

Rizikem pro globální růst je vývoj ceny ropy a dalších komodit

V roce 2004 rovněž došlo k výraznému nárůstu ceny ropy i cen dalších významných komodit. Na tomto vývoji se podílejí některé krátkodobější faktory geopolitického nebo klimatického charakteru. Současně ale působí i dlouhodobé trendy a cyklické faktory. Rostoucí poptávka po energetických zdrojích a základních komoditách ze strany Číny a dalších asijských ekonomik v souvislosti s nastartovaným tempem jejich růstu bude ovlivňovat situaci na trhu těchto komodit dlouhodobě.

Zrychlil i ekonomický růst ČR

Pod vlivem zahraničního oživení se v dosavadním průběhu roku 2004 urychlil i ekonomický růst v ČR. Pozitivním signálem je to, že zatímco v roce 2003 byl růst do značné míry tažen domácí spotřebou, v roce 2004 je výraznější příspěvek investic. Pokračuje poměrně vysoký růst průmyslu a exportu, který přispívá ke zlepšování obchodní bilance.

Dostávají se efekty minulých přímých zahraničních investic na nabídkovou stranu ekonomiky

Absence významnějších poptávkových cenových tlaků v roce 2004 a zlepšující se obchodní bilance svědčí o tom, že dosud ekonomika nenarazila na svoje kapacitní omezení. To by mohlo signalizovat, že se dostávají pozitivní efekty minulého přílivu zahraničních přímých investic a podnikové restrukturalizace na nabídkovou stranu ekonomiky a její potenciální růst. Podle prognózy ČNB z října 2004 by nicméně v roce 2005 mělo dojít k přechodu mezery výstupu do kladných hodnot a to by se mělo projevit v nárůstu poptávkové inflace. Rizikem je v této situaci možný souběh proinflačně působících nákladových vlivů v souvislosti s vývojem ceny ropy a dalších komodit a skokovým nárůstem mezd ve veřejném sektoru, který by mohl mít dopad i na mzdový vývoj v podnikatelské sféře.

V roce 2005 by mělo dojít k uzavření mezery výstupu

Rizikem makroekonomického vývoje zůstává vývoj veřejných financí. Rychlý růst veřejného dluhu jako důsledek přetrvávajících deficitů veřejných rozpočtů se již odrazil ve snížení korunového ratingu ČR agenturou Standard & Poor's. Z pohledu finanční stability by problémem mohl být nárůst rizikové prémie, který by vedl ke zvýšení úrokových sazeb a mohl se projevit ve zvýšené kurzové volatilitě.

Problémem i pro finanční stabilitu zůstává vývoj veřejných financí

Pokračující ekonomické oživení se odrazilo ve finanční situaci a chování podnikové sféry a sektoru domácností. V posledních čtvrtletích došlo ke zlepšení většiny finančních ukazatelů podniků. Vývoj ziskovosti měl zřetelný procyklický charakter a v roce 2004 došlo k jejímu dalšímu nárůstu. Zadluženost podnikové sféry na druhé straně mírně klesala, přestože ve vývoji úvěrů podnikům nastal v roce 2003 obrat a po několikaletém poklesu úvěrové emise úvěry podnikům začaly opět růst.

Došlo ke zlepšení finančních ukazatelů v podnikové sféře

Vývoj domácí konjunktury, bilancí podniků a zadlužování domácností se promítly do vývoje finančního sektoru. Finanční instituce v letech 2003 a 2004 dále zlepšily kvalitu svých aktiv. Vedle cyklických vlivů působily i systémové a institucionální faktory z předchozího období v souvislosti s privatizací velkých bank a očištěním jejich bilancí od špatných půjček.

Kvalita aktiv v bilancích finančních institucí se zlepšila

V bankovním sektoru, který představuje se zhruba tříčtvrtinovým podílem na celkových aktivech jádro finanční soustavy, je třetím rokem dosahováno vysoké ziskovosti. V první polovině roku 2004 dosáhl podíl čistého zisku na aktivech zhruba 1,25 %. To představuje přibližně dvojnásobek ziskovosti dosahované v západoevropských zemích, jejichž bankovní sféra je nepříznivě ovlivněna minulým ekonomickým útlumem. Ve struktuře zisku v podmínkách nízkých úrokových sazeb a zužujícího se úrokového rozpětí postupně klesal podíl úrokového zisku a narůstal zisk z poplatků.

Bankovní sektor dosahuje relativně vysoké ziskovosti

Zisk je dlouhodobě základním zdrojem pro tvorbu kapitálu finančních institucí. Příznivý vývoj ziskovosti bank přispěl ke zvýšení kapitálu bank. Kapitálová přiměřenost však v roce 2004 mírně poklesla. Je to odrazem rostoucí úvěrové aktivity bank vůči klientům a rovněž toho, že v předchozím období dosahovala kapitálová přiměřenost relativně vysoké úrovně. Banky ji proto v podmínkách stabilizovaného vývoje sektoru a příznivého makroekonomického vývoje poněkud snížily. I přes pokles v posledním období dosáhla kapitálová přiměřenost v bankovním sektoru v polovině roku 2004 zhruba 13,6 % a významně překračovala osmiprocentní minimální požadovanou hodnotu.

Na vysoké úrovni zůstává i přes mírný pokles kapitálová přiměřenost

Postupně stále větší část zisku byla v posledních letech převedena ve formě vyplacených dividend zahraničním vlastníkům. Za rok 2003 to bylo téměř 80 % tvorby čistého zisku, což podle údajů platební bilance představovalo okolo 40 % veškerého zisku repatriovaného z ČR do zahraničí. Banky tak představují významný faktor a současně i riziko vývoje vnější rovnováhy ekonomiky měřené běžným účtem platební bilance. S ohledem na životní cyklus přímých zahraničních investic do bankovního sektoru lze očekávat, že odliv zisků do zahraničí bude pokračovat.

Podstatná část zisku je však převáděna v podobě dividend zahraničním vlastníkům

Ve vývoji úvěrové emise, a tedy i v kreditním riziku v bankovní sféře docházelo v uplynulém období ke strukturálním posunům. Zlepšující se makroekonomické prostředí a výkonnost podnikové sféry vedly ke snížení rizik vyplývajících z tohoto sektoru. To vedlo k dalšímu poklesu podílu špatných půjček v bilancích bank. V polovině roku 2004 se pohyboval podíl klasifikovaných úvěrů mírně nad 10 % a podíl ohrožených okolo 4,5 % celkových úvěrů. Banky navíc mají potenciální ztráty dostatečně pokryty rezervami a opravnými položkami. Stupeň krytí včetně zajištění v polovině roku 2004 dosáhl více než 150 % potenciálních ztrát.

Kreditní rizika u podnikového sektoru se snížila

Otázkou je však budoucí vývoj podnikových bilancí ovlivňovaných probíhajícími nákladovými šoky a možnou mzdovou nákazou z veřejného sektoru

Uvedený vývoj je však třeba interpretovat opatrně. V horizontu roku 2005 by mohla kreditní rizika narůst v souvislosti s možným zhoršením finančních výsledků podniků daným vývojem cen ropy a dalších komodit i pod vlivem možného zvýšení mzdových nákladů v důsledku mzdové nákazy z veřejného sektoru. Klesající údaje o vykázaných rizikových úvěrech mohou rovněž skutečný rozsah potenciálního kreditního rizika podceňovat. V období oživení a vzniku nových úvěrů sice dochází ke zlepšení statistiky kvality úvěrové emise, ve skutečnosti ale mohou potenciální kreditní rizika narůstat tak, jak během ekonomického cyklu narůstá úvěrová expozice bank. Tato rizika se stanou zjevnými až v momentu zpomalení konjunktury nebo ekonomického poklesu. Do té doby kvalitní úvěry se potom mohou rychle změnit na úvěry problémové.

Rizikem je vysoký růst úvěrů obyvatelstvu

Totéž platí o úvěrech obyvatelstvu. Tyto úvěry v posledních letech výrazně rostou. V polovině roku 2004 to bylo v meziročním vyjádření o více než 35 %. Dosud (i vzhledem k jejich poměrně krátké historii) představovaly relativně kvalitní položky v bilancích bank. S ohledem na dynamiku zadlužování domácností však představují významné potenciální riziko, které by se mohlo projevit v případě zhoršení ekonomického vývoje a finanční situace obyvatelstva. To se týká nejen spotřebních úvěrů, které jsou nejméně kvalitní složkou úvěrů domácnostem, ale i hypotečních úvěrů nebo úvěrů ze stavebního spoření. Způsoby ručení jsou v tomto případě na kvalitativně vyšší úrovni, to ale neznamená odstranění rizik v případě poklesu schopnosti tyto úvěry splácet. Dlouhodobý charakter hypotečních úvěrů, s tím spojená možnost změny úroků, zajištění nemovitostmi a nebezpečí cenového výkyvu na trhu nemovitostí budou při pokračující dynamice těchto úvěrů představovat pro banky stále významnější rizikový faktor.

V modelovém zátěžovém testu prokázal bankovní sektor jako celek odolnost vůči nepříznivým tržním a úvěrovým šokům

Pro ocenění odolnosti bank vůči některým uvedeným rizikům byl v modelových simulacích bankovní sektor testován zátěží nepříznivých změn úrokových sazeb, měnového kurzu a kvality úvěrů. Účinky kombinací těchto šoků byly posuzovány porovnáním kapitálové přiměřenosti před šoky a po působení šoků. Bankovní sektor jako celek obstál a jeho kapitálová přiměřenost ani po relativně výrazných nepříznivých šocích nepoklesla pod 10 %.

Internacionalizace a růst konkurence na trhu finančních služeb má potenciál zvyšovat jejich kvalitu...

Nové aspekty a případná rizika vnášejí do vývoje bankovního a obecně finančního sektoru jeho mezinárodní vazby a prosazující se internacionalizace na trhu finančních služeb. Privatizace bank do rukou silných zahraničních finančních společností i přítomnost dalších zahraničních bank na domácím trhu zvýšily stabilitu a výkonnost bankovního sektoru. Převažující zahraniční vlastnictví bank však může být současně potenciálním kanálem pro přenos ekonomických problémů mezi zeměmi. Svou roli může hrát i přeshraniční poskytování bankovních a dalších finančních služeb i usnadnění podnikání v odvětví na základě jednotné evropské licence. Tyto formy poskytování finančních služeb mohou být volatilnější ve srovnání s tradičně poskytovanými službami domácími institucemi a mohou tak vnášet do finančního sektoru určitou nestabilitu. Na druhé straně růst konkurence, který je s uvedeným vývojem spojen, by měl pozitivně ovlivňovat kvalitu i cenu nabízených služeb. Průkaznější evidence o dopadu uvedených faktorů na finanční sektor a jeho stabilitu dosud chybí. Daný vývoj nicméně znamená určitou výzvu pro regulátory. Na významu nabývá mezinárodní spolupráce bankovních dohledů.

...současně však může představovat nový kanál pro přenos problémů mezi zeměmi

Vývoj regulace a legislativy byl zaměřen na přesnější měření rizik bankovního podnikání

Vývoj v oblasti regulace a legislativy v posledním období byl zaměřen především na přesnější měření rizik podnikání v bankovníctví, a tedy i adekvátněji vypočtené kapitálové požadavky. V tomto směru by měla působit nová kapitálová koncepce Basel 2 a rovněž např. vývoj v oblasti mezinárodních účetních standardů. Přesnější ocenění rizik bank a dalších finančních institucí by tak mělo dále posílit jejich stabilitu a současně zvýšit efektivnost jejich fungování.

Přestože bankovní sektor zůstává základní součástí finanční soustavy, jeho váha postupně mírně klesá ve prospěch dalších finančních institucí, zejména pojišťoven, penzijních fondů, otevřených podílových fondů, leasingových společností i dalších organizací. Tento vývoj odráží počáteční nízkou úroveň rozvoje v daných oblastech. Současně znamená i postupnou změnu ve struktuře rizik v rámci finančního sektoru. Uvedená diverzifikace finančního sektoru probíhá paralelně s formováním konsolidačních finančních celků zahrnujících různé typy finančních služeb. To vytváří potenciál pro další růst efektivity v souvislosti s racionalizací využití zdrojů a infrastruktury ve finančním sektoru. Současně to ale může vytvářet nové problémy v souvislosti s přenosem rizik mezi jednotlivými částmi konsolidačních celků, v souvislosti s potřebou diferencovaných přístupů k řízení rizik v rámci jednotlivých finančních služeb. V této situaci hraje důležitou roli prováděný dohled na konsolidovaném základě a spolupráce regulátorů, tj. ČNB, ministerstva financí a Komise pro cenné papíry ve Výboru pro koordinaci dozoru nad finančním trhem, který vznikl na základě trojstranné dohody o spolupráci. V roce 2004 byla vládou schválena koncepce integrace dozoru nad finančními trhy.

V mezinárodním srovnání je český finanční sektor objemem svých aktiv v poměru k HDP největší mezi novými členskými zeměmi ze střední a východní Evropy. Ve srovnání s vyspělými evropskými zeměmi je však stále hloubka finančního zprostředkování nižší. Určité rozdíly existují rovněž ve struktuře finančního sektoru. V procesu vytváření jednotného evropského trhu finančních služeb však tyto rozdíly budou ustupovat do pozadí. Využití jednotné licence v oblasti finančních služeb a jejich přeshraniční poskytování sníží vypočítací hodnotu údajů o národních finančních systémech.

Bezporuchové fungování mezibankovního platebního systému a systému vyřazení krátkodobých dluhopisů jako součástí finanční infrastruktury spravovaných Českou národní bankou přispívalo ke stabilitě finančního sektoru. Mezibankovní platební systém zpracovává v průměru více než milion transakcí denně v objemu řádově stovek miliard Kč. Změny v legislativě v dané oblasti v posledním roce byly zaměřeny na sladění s legislativou EU, zvýšení kvality a bezpečnosti poskytovaných služeb.

V souhrnu lze konstatovat, že finanční sektor v uplynulém roce dále upevnil svoje postavení a zvýšil stabilitu. Přispěl k tomu příznivý vývoj v ekonomickém prostředí i pokračující zdokonalování vnitřních řídicích mechanismů. Zvýšila se tak odolnost sektoru vůči vnějším šokům. I přes některé zmíněné problémy domácího a zahraničního ekonomického vývoje by ekonomická konjunktura v roce 2005 měla pokračovat a pozitivně ovlivňovat finanční situaci podniků a domácností. Rizika pro finanční stabilitu ze stávající úvěrové expozice by se tak měla dále snižovat. Ve vzestupné fázi ekonomického cyklu, kdy se opět oživuje a urychluje úvěrová emise, současně vznikají nová potenciální rizika vyplývající z nové úvěrové expozice. Racionální strategie finančních institucí musí vycházet z toho, že v období konjunktury by měly vytvářet zdroje potřebné k pokrytí budoucích rizik, jež se mohou materializovat v budoucnosti, v okamžiku ekonomického zpomalení.

Váha bankovního sektoru klesá ve prospěch dalších finančních institucí...

...současně na trhu působí konsolidační finanční celky v čele s bankou

To si vyžaduje spolupráci regulátorů

Bezporuchové fungování finanční infrastruktury rovněž přispívalo ke stabilitě finančního sektoru

Dopředu hledící strategie by měla počítat s novými riziky vznikajícími v období konjunktury